

Stjepko Težak
Filozofski fakultet, Zagreb

KAJKAVSKO-ČAKAVSKI UTJECAJ NA ŠTOKAVSKE GOVORE ŽUMBERKA

O govorima žumberka podosta je pisano. Ipak i nakon Skokovih i Popovićevih radova ostaje dovoljno razloga da se istraživanje tog područja ne prekine, i to ne samo stoga što su oba dijalektologa opisala i razmatrala starije govorno stanje, prilično različito od današnjega. Čini se jačim razlogom to što su obojica, izabравši kao ishodište i glavno uporište svoj uži zavičaj, bez dovoljno provjerenih podataka zaključke protezali na znatno širi teritorij. Tako je Skok pod istu čakavsku kapu stavio pokajkavljenе čakavce u Čunkovoj Dragi ili Kostanjevcu kao i čakavce u Kalju¹, a Popović je, dijeleći doduše žumberačke štokavske govore na dvije zone (jugozapadnu s novijim naglaskom i sjeveroistočnu sa starijim), dajući čak i podatke prema kojima bi se mogla uspostaviti i treća akcenatska zona (s dva naglaska na istoj riječi u župi Kašt), ipak svoje zaključke, osobito one o podrijetlu govornih inovacija, temeljio pretežno na građi jugozapadne, novoštokavske zone.²

Dijalektološko-pedagoški rad Marijana Bacana "Iz razlikovne gramatike osnovnih škola na području istočnožumberačke štokavštine"³, kao i moji zapisi iz Radatovića, Sošica i Stojdrage, pokazuju, međutim, da su razlike između starijih i novijih žumberačkih štokavskih govora znatnije od onoga što iznosi Popović. A u monolitnost žumberačke istočne štokavske zone, od Sošica do Stojdrage, već je i Skok posumnjao.

Svi dijalektološki radovi o žumberku zainteresiranog čitatelja upozoravaju i na problem dodira štokavštine sa susjednim govorima. Oba Skokova rada, a osobito prvi, otkrivaju mnogo zajedničkih crta u govorima žumberačkih čakavaca, kajkavaca i štokavaca. To će poznavalac tih govora lako utvrditi i na primjerima iz Popovićevih radova, iako su ograničeni samo na štokavski dio. A u vezi s tim

dodirima Popović tvrdi da je na žumberačke štokavce najviše djelovao belokrajinski govor Metlike i njezine okolice, pa gotovo u svakoj kajkavskoj crti vidi slovensko podrijetlo. Izrijeком kaže: "Kajkavski dijalekt uticao je na čakavski govor u žumberku, a na štokavski gotovo i nije."⁴ I dalje: "No i žumberački govor je uticao na susjedni belokrajinski, upravo na poljski dijalekt. Uticaj je opći jak, a vidi se osobito u naglasu, i to u položaju i kakvoći, te u izgovoru vokala i konsonanata."⁵ Čak da se i odnose samo na radatovička sela i metlička na slovenskoj strani, te tvrdnje ne bismo mogli prihvatiti bez znatnih ograda. Prvo, valja se podsjetiti temeljnih značajaka belokrajinskih dijalekata, za koje Fran Ramovš kaže: "Belokrajinski dialekti so v pravem pomenu besede mešani dialekti slovensko-srbskohrvaški in se tudi med seboj razlikujejo le po tem, da je v severnem belokrajinskom pasu slovenski jezikovni odstotek večji, v južnem pa raste srbskohrvaški."⁶ Je li moguće da su takvi susjedni govori bili samo prijenosnici slovenskih osobina? I drugo, zar neposredni susjedi, kajkavci u Vivodini i štokavci u srednjem žumberku, koji su očito bili pod utjecajem svojih najbližih susjeda, pokajkavljenih čakavaca, nisu mogli djelovati i na govor radatovičkih sela? Zar je utjecaj bio samo jednostran, od Radatovića prema Sošicama i dalje, a ne i u obratnom pravcu? Očito neštokavskim osobinama u štokavskim govorima ovoga kraja treba drukčije prići.

Prije svega dobro je prisjetiti se nekih povijesnih i zemljopisnih činjenica.

Žumberački štokavci doseljavali su se u svoju današnju postojbinu u više mahova: u 16. st. (1530, 1531. i 1538) iz okolice današnjeg Srba, Glamoča, Unca, Obrovca i iz Cetinske krajine, a u 17. st. (nakon 1617) iz uskočkoga Senja. Geografski, žumberački se štokavci prostiru od krajnjeg zapada, gdje su rubna radatovička sela gotovo uklinjena u Belu krajinu, preko dosta uskog središnjeg pojasa oko Sošica do prostranijeg, ali razbacanog istoka oko Pećna i Budinjaka, sa Stojdragom kao najistočnijom točkom. Imaju, dakle, izravne dodire s belokrajinskim govorima oko Metlike, s kajkavskim govorom Vivodine, sa žumberačkim čakavcima (Kalje) i pokajkavljenim čakavcima (Prekrižje, Pribić, Tihočaj, Poklek), s kajkavcima Slavetića i samoborskih sela (Rude, Smerovišće).⁷ Slovenski susjedi sa sjevera (Černeča Vas, Trebelnik) zbog nepristupačnosti žumberačke gore s te strane imali su manje dodira sa žumberačkim štokavcima.

Takvo susjedstvo, bez sumnje, nije moglo ostati bez posljedica za žumberačku štokavštinu, a nije moglo biti ni jednostavno ni jednostrano. To se može pokazati popisom onih govornih crta koje nalazimo u žumberačkoj štokavštini i u govorima neposrednih susjeda. Među takvim zajedničkim crtama ima podosta onih koje je teško proglasiti samo kajkavskima ili samo čakavskima, jer su zapravo kajkavsko, čakavsko i štokavsko zajedništvo. Evo nekoliko takvih crta:⁸

- a) neprovođenje sibilizacije (*junáki, rògi, rúki, járugi, zápuvi, snàji*)
- b) jednačenje tipa *š njîm, bèš nji*
- c) gubljenje suglasnika *k* i *p* u riječima *šî, čèla, šènica, tíca*.
- d) zamjena *hv > f* (*fála, fàtati*)
- e) zamjene *vn > mn, mlj > mnj* (*rámno, zèmnja*)
- f) DLI množine: *nogami, mašami* (pored *L - o žèna, pò pleši*).

Ima, međutim, dosta govornih crta u žumberačkoj štokavštini prouzrokovanih dodirima s kajkavskim ili čakavskim susjedstvom. Neki su od tih crta pojedinačne, mjestimične, druge su vezane za nešto šira područja, a treće opće. Iznijet ću najznačajnije od tih općih ili bar na širem području prihvaćenih govornih crta.

I. Fonološke crte

1. zamjena poluglasa u riječi *malin*
2. umetanje *j* ispred *s, š, ž* (*špàjsan, pàjsi, kòjži*)
3. oslabljivanje zvučnosti pred izgovornom stankom (*gròp, bròt, vòs*)
4. zadržavanje *l* na kraju riječi u nekim riječima: *àndel, mìl, pòdbul*
5. zamjene *šn > šn, šnj > šnj* u riječima tipa *dùplišni - dùplišna, òbišni - òbišna, obrùšnjāk, rùšniĳ, sèstrišna, šènišni*
6. zamjena *đ > j* samo u riječima *brèja, mèjāš*
7. zamjena *dž > ž: svljèdožba*
8. zamjene *dl > gl, tl > kl: glāka, glijèto, mèkniti, nākla, pòklje* (pored *pòlje*)
9. zamjena *h > k* u riječi *siròmāk*
10. zamjene *s > š, z > ž* u riječima *višina, nižina,*
11. *šć, žđ* mjesto *št, žd* u nekim riječima: *prošćenje, išćem, pušćen, možđani*

12. zamjena *nj > jn*: *bājngar, jājnai, kōjnski, krājnski, plājnjka, strājnski, štājnga, vājnski* (danas sve rjeda kako u štokavskima tako i u čakavsko-kajkavskim govorima Žumberka)

13. zamjena *o > u* u zamjenicama i priložima: *ovūlik, tūlik, onūlik, kuliko, unda, unde, undaj, odundaj*

14. gubljenje glasa *j* u skupu *žj*: *bóži, vraži*

15. gubljenje samoglasnika *a* na kraju riječi: *đbst, zabadav*

16. gubljenje *e* u riječi *pōndiljak*

17. gubljenje *i* u imperativu: *krénte, túcte, dršte, pōjte,*

đte

18. gubljenje *j* u imperativu: *pī - pīte, nālī - nālīte*

19. gubljenje sloga *to* u riječima *nīš* i *zđš*

20. stezanje zamjenice *mā* (*moja*) i broja *dvajset* (dvadeset)

21. ekavizmi: *dēlati, dēlo, nādelati se, prīdelak*

22. ikavizmi (bez obzira na podrijetlo): *brīska, divica* (samo u izrazu *Divica Marija*), *dvīsto, ispōvidati se, lingārīti se, mnīti, navlīci, nigda, nīmam, obadvīma, oblīci, oblika, pinēzi, pōndiljak, prepōvidati, prīsad, sīkalo, sīkati, sīkira, strīva* (pored *strēva*), *vāik, vlīci, vljekovišni* (pored *vljekovljēšni*).⁹

Novija štokavska akcentuacija u Žumberku nije pretrpjela znatnijih promjena. Razlike prema novoštokavskom naglasnom standardu vezane su samo uz promjenu akcenatskog tipa pojedinih riječi: *bóži, dáska, káva, kósac, múdrost, búva, žūč - žūci, lâš - lâši, stáklo, Jūre, Jôže, Pēro, Slāvko, družīna, prašćīna, prašīna, stožīna, rešēto, péčem, šánji*. U novije vrijeme zapaža se sve češće gubljenje zanaglasne duljine u nekim naglasnim tipovima i u nekim pozicijama, pa i potiranje razlike između kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglaska (*dōbroga, sāšiti*).

U starijoj štokavštini ostao je nepomaknut dugosilazni naglasak: *orāč, iskāpan, vodē, zečē* (zečje), *snajâ* (G mn.), *pismī* (G mn.), *svojôm, brzīnôm*, a kratkosilazni se pomaknuo uglavnom s ultime: *júnac, vīno*, ali: *žutīji, divānīti, odlazīja, donēsā, donesi mi*. Sačuvana je prednaglasna duljina: *gospodārīti, pīsāla, žīvīja*.¹⁰

II. Morfološke crte

1. zamjena roda: *klup - klupi, vlas - vlasa, doba - dobe, kukuruza - kukuruze, slova - slove*; sanktoremi tipa *Petrova, Vidova, o Petrovi, o Vidovi* (ž.r.)

2. zbirna imenica *želižeze, želižeže*
 3. imenice m.r. na *-e* i *-o* s proširenom osnovom u kosim padežima: *Jure - Jureta, Pero - Perota*
 4. N i V ženskih vlastitih imena na *-e*: *Ane, Jele, Mare*
 5. izjednačivanje nominativnog i vokativnog lika: *otac, ūjak, mōj Bōg* (pored *mōj Bōže*), *Jéla* (pored *Jēlo* i *Jēle*)
 6. kratka množina (pored *duge*): *brki i brkovi, oci i ocevi, stogi i stogovi, vozi i vozovi*
 7. komparativi: *brži, rajši, slakši*
 8. A mn. zamjenice *on: nje (je)* za sve rodove (*Jā bi sve njē ū jamu pobācā.*)
 9. promjena glavnih brojeva od *pet* dalje: *Vās je sviju pētiju tēško predōbiti...*, *sa sviima pēćema pštima*
 10. infiks *-ni -* u glagola II vrste: *digniti, māknti, utēgniti, zaklēnti*
 11. nastavci *-edu, -idu* u 3. l. mn. u prezentu: *rečēdu, pečēdu, berēdu, viđidu, nōsidu, kupūjedu*
 12. prezent *prīmem, prīmeš* itd.
 13. upotreba kraćih likova svršenog prezenta pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu futura egzaktnog: *išā bum, išā buš* itd.
 14. gubitak imperfekta i glagolskoga priloga prošlog a najvećim dijelom i aorista
 15. tvorba kondicionala sa *bi* u svim licima.
- Ima i u tvorbi riječi nekih osobitosti koje se mogu smatrati posljedicom govora u kontaktu:
1. *-ac* (deminutivno i hipokoristično): *Jankac, pakljac*
 2. *-ak* (deminutivno i hipokoristično): *glažak, pasak, volak*; za životinjskog mužjaka: *gūsāk, lišāk, srnjāk*; mj. *-ina*: *oklasak, ozobak*
 3. *-an, -čan* (etnici): *Cigan, Dōljčan*
 4. *-ce* (deminutiv): *kōce, kōđace, sītace, vrāca*
 5. *-ičica* (pojačavanje deminucije): *juničica, mnadičica, pastiričica, prasičica, šibičica*
 6. *-ič* (hipokoristična muška imena): *Jānkīč, Pērič, Tōmič*
 7. *-ičak* (pojačavanje deminucije ili hipokorističnosti): *Jan-kīčak, junčīčak, komadičak, konjīčak, košīčak, praščīčak, putīčak, vozīčak*
 8. *-ija*: *cigānija, gospōščija, soldāčija, šuštarija*
 9. *-inja*: *gospodinja*

10. -oba: *lijenoba*
11. -ošća: *milošća*
12. -uš: *bogatuš, gladuš*
13. -va: *jëlva*
14. -učkan: *dròbučkan*
15. zamjena prefiksa *pro* > *pre*: *prečítati, preslòviti, prèg-nati* (pored *pročítati* itd.)
16. udvostručenje prefiksa: *popòdi* (u značenju *poći* pa *za-stati*)
17. *kuváriti, lingáriti, šuštariti*
18. *šepàsati*
19. *klítì, spàti* (pored *spávati, státi* (mj. *stajati*))
20. tvorba nesvršenih glagola prijevajem i promjenom naglaska: *doádati, dokánčati, donášati, dovážati, nàmítati, òkritati, pre-árati, prígrízati, prìpicati, smágati, pòtipati se, zàplitati se*
21. prefiksacija priloga na -ečki: *nalèžečki, nastòječki, naklèžečki*

III. Sintaktičke crte

1. pojačavanje niječne rečenice atributima *bóži* i *vraži*: *Níje mi smíjo bóže slòve rèći. Níje nam trèba bóže ni vráže stvāri.*
2. pejorizacija pitanja objektom *vraga, grija, boga* i sl.: *Pò koga si gríja (vrāga, bōga) dōšā òvamo?*
3. pojačavanje kletve, grdnje ponavljanjem glagola uz veznik *te*: *Vrāg te òdnesā te te òdnesā!*
4. negativno kvalificiranje objekta pejorativnim subjektivim atributom: *Vrāg te bēdasti òdnesā!*
5. upotreba imenica *žoek, krst* kao subjekta u rečenici tipa "man braucht": *Áko ga krst (žòek) túče, jô, áko ga ne túčem, jòš vèći jô.*
6. ponavljanje sinonimskih riječi u grdnji i psovci: *Srām te i špòt bílo!*
7. upotreba povratne zamjenice *si*: *Uzmi si štò! Kúpijo sam si knjígu. Tèško si ga nāmi!*
8. čuđenje u niječnim rečenicama tipa: *Níje vrāg da ćeš jòš i mène špòtati?!*
9. lične zamjenice s brojevima *dva* do *četiri*: *mí dvā, mí trí, ví četiri*

10. prilog *mar* uz kondicional: *Mār bi mūčal!* (Bolje da šutiš!)
Mār bi ijo! (Radije jedi!)

11. upotreba prijedloga:

a) što za jedan prema njemačkom "was für ein": *Štò je tò za èdan čòek?*

b) za uz infinitiv: *Danas nìje za dèlati.*

c) prijedlog za uz prijedložni skup: *Tà ròba nìje za k màši.*

d) *iza* mj. za: *Kamo ćeš ići još iza dana?*

e) *ob* mj. u: *ob dviju ùra*

f) *pri* mj. na: *Bùdi pri míru!*

12. upotreba svršenog prezenta u futurskom značenju u rečenicama tipa: *Dòdem šùtra.*

13. sporadična upotreba futura egzaktnog mjesto futura prvog: *Iz tòga nè bu niš. Jā nè budem tòga dèlā. Bùm ti jā vèć pokazā! Nè buš tì njemu svìnje gònijo.* Također i u značenju blaže zapovijedi: *Buš išā! Nè buš išā! Buš se tì vèć predomislja.*

14. deenklitizacija kraćih oblika pomoćnoga glagola *biti* i ispuštanje riječi *li* u upitnim rečenicama: *Si ga vidiyo? Si išā! Jē òn dòšā? Stè ga čùli? Bi tì tò učinijo?*

15. upotreba 2. l. jd. u imperativu mjesto ostalih lica: *Idi jā ùndāj kùd òču kad mi i ovo òtme štò imam.* (Mogu ja ići onda kada hoću kad mi i ovo otme što imam.)

16. *trèba* (*tríjebe*) kao imenica u rečenicama tipa: *Trèba nam je tòga. Sviju nas nìje tuj tríjebe.*

17. zamjena glagola *morati* izrazom *sìla je*: *Sìla mi je nà pùt. Njèmu nìje bìlo sìla pròsiti.*

IV. Leksičke crte

àksa, ž. (Ru = Ruda)

al, ali

ambrèla, ž., Ru

bäckati, -am

bálta, ž.

bánčiti, -im

béčati, -im, béčāti

- osovina na zaprežnim kolima

- ali, ili

- kišobran

- bockati, podbadati

- sjekira

- galamiti, buditi

- blejati, drečati

bèkovic ¹ a, ž.	- vrsta vrbe
bèrtija, ž., bertija	- gostionica
bèteg, m.	- bolest
blàzina, ž., blazina	- perina
bògm ¹ ati se, -am	- upotrebljavati riječ bogme
búštati, -im (Ra = Radatović)	- piljiti, buljiti
bùtorica, ž.	- svežanj
càgar, m.	- kazaljka
câhan, m.	- crtalo na plugu
câjt, m., cajt	- vrijeme
càpa, ž.	- šapa; dio pluga
cèkar, m.	- vrsta košarice
cìmpar, -pra, m., cìmpor	- krovište
cìpov, m., cìpov	- bijeli kruh
cmàriti se, -im	- polako, slabo se peći
cùg, m.	- vlak
cùkati, -am	- naglo potezati, trzati
cùkniti, -im	- naglo povući, trznuti
cùnja, ž.	- krpa, dronjak
cùprnica, ž.	- vještica
čàsan, -sna, -sno	- spor
čèsan, -sna, m., čèsan	- češnjak
čez	- kroz
čùda	- mnogo
čùn, m.	- čamac
čùvaran, -rna, -rno, Ru	- štedljiv
čàpati, -am	- hvatati, grabiti
čàpiti, -im	- uhvatiti, ugrabiti
čédan, -dna, m.	- tjedan
čùba, ž.	- usna (pejor.)
čùbav, -a, -o	- debelousni
dèkla, ž., dèkla	- sluškinja
dèlati, -am	- raditi
dèlavac -vca, m.	- radnik, radènik
díšati, -im, díšati	- mirisati
divániti, -im, divāniti	- govoriti; razgovarati
dokānčati, -am, dokānčati	- dogovarati, zaključivati
dòlīnka, ž., dòlinka	- podsuknja

dóma	- kući; kod kuće
dôta, ž.	- miraz
drāt, m.	- žica
dróban, -bna, -bno	- sitan
družina, ž.	- ukućani
družínče, -eta, sr.	- ukućanin
dugočasán, -sna, -sno, Ru	- dosadan
dùplišan, -šna, -šno	- dvostruk
dùplit	- dvostruko
dipati, -am	- skakati
fājn, indecl.	- lijep, zgodan
fājtan, -tna, -tno, Ru	- vlažan
fānjkuš (i fānjguš), m., Ra,	
fājnkuš, Ru	- jastuk
fàra, ž.	- župa
fēla, ž., féla	- vrsta; način
fērtun, m., fērtun	- pregača
fēst,	- jako, čvrsto
flētan, -tna, -tno	- okretan, hitar
fórt	- odmah; stalno
frājla, ž.	- gospodica, gradska djevojka
gāniti se, -em, gāniti	- maknuti se
gānjak, -njka, m.	- vrsta balkona na starim seljačkim kućama
glāževina, ž., glaževina	- staklo
gli	- baš, upravo, netom
gòdina, ž.	- kiša
gomilica, ž.	- titrica, kamilica
gospodínja, ž.	- domaćica, gospodarica
gr̄d, -a, -o	- ružan
gújda, ž., Ru	- svinja (dječji)
gùta, ž.	- guša
hljéb, m. (i ljéb)	- jedan kruh, okrugli oblik kruha (Daj mi dva hljeba kruha.)
ìs (i hìs), m.	- klijet
iskidati, -am, iskidati	- očistiti staju, izbaciti gnoj iz staje, svinjca ili kokošinjca
iznebìti se, -ijem, iznebìti	- ostati bez čega
jùs, m.	- smionost

kabal, -bla, m., kabā	- drvena posuda za vodu
kāblica, ž.	- drvena posuda za vodu
kača, ž.	- zmija
kālāti, -am, kālāti	- cijepati
kārati se, -am, kārāti	- svađati se
kāsati se, -am	- kajati se
kēser, m., kēser	- vrsta teslice
kiklja, ž.	- haljina
kimljen, m.	- kim
klāsunac, -nca, m., klasúnjac	- okomak
klēpac, -pca, m., Ru	- čekić za oštrenje kose
klepāti, -pljem, Ru	- brusiti kosu čekićem
klōp, m., Ru	- krpelj
kljētu	- dogodine
kmica, ž.	- tama
kōda, kōt	- kao
kōlnik, m.	- čep na buretu
komuška, ž., Ru	- mahuna
kōpica, ž., Ra (Ru = kŭpac)	- plastić, kup sijena
kōrijen, m., korijenje, sr.	- mrkva
křcel, m. Ru	- željezni klin koji spaja jaram i rudo
kriljāk, m., kriljava, ž., Ra, krljāk, Ru	- šešir
kŭpica, ž.	- čaša
kŭriti, -im, kŭriti	- ložiti, paliti vatru
kŭšniti, -em	- poljubiti
kŭzla, ž.	- kuja
lādica, ž.	- vrsta škrinje
lājbak, m., Ru	- prsluk
lajt, m.	- bure
lāloka, ž.	- čeljust
lāmpuš, m., Ru	- vrsta svjetiljke, fenjer
lānčanica, ž., lančenica	- veliki lanac za kola
lāsi, m., mn.	- kosa
lāšnjak, m., lašnjak	- remen za hlače
lāzar, m.	- bogalj
lōjtre, ž., mn., Ru	- ljestve

lūcanj, -cnja, m., Ru	- dr̄žak u obliku luka (za košaru i sl.)
ljūft, m.	- zrak
ljūftati, -am	- zračiti
ljūknja, ž., lūknja	- rupa
macōla, ž., macōla	- vrsta željeznog bata
mālin, m.	- mlin
mām	- odmah
mārēla, ž., Ra	- kišobran
māša, ž.	- misa
māševati, -ujem, maševāti	- misiti, služiti misu
mūčati, -im, mūčāti	- šutjeti
nadōmitati, -ićem, nadomitati	- dometati, popunjavati
nadoštukati, -am, nadoštūkati	- produžiti (štap, odjevni predmet i dr.) dodavanjem još jednog komada
nāj	- neka
nākla	- dolje, na tlo
nākolijenče, -eta, sr., nākoljenče	- dijete koje sjedi mladenki u krilu (prema svadbenom običaju)
napēljati, -am, napeljāti	- navesti, zavesti
nāprvo, nāprvo	- naprijed
nāredan, -dna, -dno, nārēdan	- zgodan, prikladan, primjieran
nōrac, -rca, m.	- luđak
ōblika, ž., Ra	- odjeća
obōžati, -am, Ra	- oboljeti, pasti u nevolju, osiromašiti
ōcvirak, -rka, m., ucvārak	- čvarak
ōkno, sr.	- prozor
ōljba, ž., Ra	- politreni vrč
ōplindrati, -am, oplindrati	- opljačkati
ōstrva, ž., Ra (Ru = rasova)	- okljaštreno stablo za sušenje sijena
ōtaščak, m., Ru	- prvi jutarnji obrok, zalogaj nakon kojeg čovjek više nije natašte
otirač, m., otirāč	- ručnik
ōtpirati, -am, otpīrati	- otvarati

pāsani, -a, -o, pasāni
 pèrnat, -a, -o
 pètljar, m.
 pimnica, ž., pimnica
 pīsan, -a, -o
 pīsanica, ž., Ra
 piskètati, -ćem (Ru = piskati)
 plàc, m.
 plāvati, -am, Ra
 podmoruš, podmōruš
 pōištvo, sr., poištvo
 pòlag
 pòlić, m.
 pòljeno, sr., poljèno
 pomòranča, ž., Ra
 pòpasti, pòpadnem, popàsti
 poràtljati, -am, poratljāti
 pošèmeriti, -im, pošémèriti
 pòt, m.
 potepènac, -nca, m., potepènac
 potèpuv, m., potepūv
 potíka, ž., patíka
 pòtipati se, -ipljem, potipati
 potrošān, -šna, -šno, pòtrošan
 povitica, ž., povitica
 prašćina, ž., Ra (Ru = koljina)
 prašiti, -im, Ru
 prāvdati se, -am
 prèdlani
 pregovārati se, -am, pregovārati
 prèmogučan, -ćna, -ćno
 prepòvidati, -am, prepòvidati
 preslòviti, -im, proslòviti
 prèspraviti, -im, posprāviti
 previšťati, -im, Ra
 privoštiti, -im, privoštiti
 pròč
 pròdikovati, -ujem, pròdikovati
 - prošli, prethodni
 - lisnat
 - prosjak
 - podrum
 - šaren
 - uskršno šareno jaje
 - pišťati, pijukati
 - trg, tržnica
 - plivati
 - nužno, što se mora (pod "moraš")
 - pokućstvo
 - pored, pokraj
 - politreni vrč
 - drvo od kojeg se tešu lući
 - naranča
 - uhvatiti, zgrabiti
 - stegnuti voz drvenom oprugom
 - izgubiti, pokvariti
 - znoj
 - skitnica
 - skitnica, probisvijet
 - apoteka
 - skitati se
 - rastrošan, rasipan
 - vrsta kolača
 - kolinje, svinjokolja
 - drugi put kopati (vinograd)
 - svadati se, prepirati se
 - preklani
 - svadati se, rječkati se
 - imućan
 - zabraniti
 - progovoriti
 - sakriti; pospremiti
 - skiseliti se, ishlapjeti
 - priuštiti
 - dalje, odavde
 - propovijedati

přvo	- prije
půca, ž.	- puce, dugme
púkati, -čem, púkàti	- vaditi, čupati, izvlačiti
rábìti, -im, rābìti	- trebati
rāca, ž.	- patka
rād, rājši, rāši	- rado, radije
rāfnik, m., rāfung	- dimnjak
rāngljek, m., i rājngljek, Ru	- vrsta (plitkog) lonca
rānta, ž., Ra	- prečka na ogradi
rātalj, -tlja	- drvena opruga, kolac kojim se steže voz
razblúdi, -im, razblúdi	- izmiješati, razmutiti (jaja)
rāzom	- do razine
rēbrnje, ž., mn., Ra (Ru =krípa)	- koš na kolima za gnoj
rēd	- usporedo, u istom redu
rīgalj, -glja, m.	- zasun
rīnka, ž.	- kolut
rōštati, -am, rōštati	- zveketati, šuškatì, bučiti
rōzgatì, -am	- ojkati
rōža, ž.	- cvijet
rubenīna, ž.	- rublje
sā, Ra, sē, Ru	- ta, pa
sāje, ž., mn., Ra, sāde, Ru	- čađa
sāpa., ž.	- para, dah
sašundrati se, -am, sašundrāti	- ubiti se
sēgli	- svejedno; ipak.
sītan, -tna, -tno	- dosadan
skōnčati se, -am, skončāti se	- ubiti se, usmrtiti se
sklādñji, -anja, m. mn.	- drvene podloge po kojima se burad diže ili spušta na kola
skrādñji, -a, -e	- posljedñji
slāk, -a, -o, Ra	- jeftin
slanīna, ž. i slanīna, Ru	- svinja određena za klanje; suha svinjetina
smāzan, -a, -o, zamāzan	- prljav
smīrom	- neprestano, uvijek
snāga, ž.	- čistoća
snāžiti, -im, snāžiti	- čistiti

spòdoban, -bna, -bno
 správití, -im
 soldáčija, ž., soldačija
 srijež, m.
 stánje, sr.
 stèlja, ž., Ra
 stožina, ž., stožina
 strožak,
 sújma, ž.
 svòra, ž., švòra
 šájár, m.
 šárazljín, m., šarážljen
 ščetina, ž., ščetina
 šéfarka, ž., šēferka
 šēnkati, -am
 šijef, m., šēf
 šikati se, -am
 škàrić, m.

 škátula, ž.
 škòpa, ž., Ru

 škòpac, -pca, m., Ru
 škòpnik, m., Ru
 škràpati, -pljem

 škúlja, ž.
 špága, ž.
 špāran, -rna, -rno
 špégalj, -glja, m.
 špice, ž., mn.
 špòt, m., špòt
 špòtati, -am
 štacúnār, m., štacunar
 štèlj, m., štèl
 štèntati, -am, štèntàti

- sličan
 - spremíti
 - vojska
 - inje
 - kuća s gospodarskim zgradama
 - bujad
 - stožer oko kojeg se slaže stog
 - slamnjača
 - sumnja
 - srčanica
 - sjenik
 - ožeg, vatralj
 - svinjska dlaka
 - zaimača
 - darovati
 - tikvica za izvlačenje vina
 - pristajati, odgovarati
 - dio kola, drvene škare na prednjem dijelu
 - kutija
 - ražena slama pripremljena za pokrivanje kuće
 - uštrojeni ovan
 - svežanj krovne slame (škope)
 - kapati, prokapljivati (o kiši), kišiti u krupnim ali rijetkim kapima
 - rupa
 - konopac
 - štedljiv
 - zrcalo
 - šiljci; čipke; žbice
 - sram, ruglo
 - grđiti, koriti
 - trgovac, dućandžija
 - dio kola (prednji, stražnji)
 - dangubiti, besposličiti, gubiti vrijeme

štíbra, ž.	- porez
štíka, ž.	- umetak, komad koji se umeće
štíngē, ž., mn.	- stube, stepenice
štrája, ž., Ra	- prostirka, stelja
štrānjga, ž., štrājnga	- konop, užē
štríc, Ra	- usporedō, jedan do drugoga
štrókniti, -em	- ubosti, ugristi, udariti
štúkati, -am	- tjerati volove da krenu na- traške povikom štu!; produ- živati dometanjem novoga komada
štúmfa, ž.	- čarapa
tapūn, Ru	- čep na buretu
tālǰ, m.	- dio
tēci, tēčem, tēci, tečēm	- trčati
téntati, -am, tentāti	- napastovati, nagovarati
tēpac, -pca, m., Ra	- skitnica, nepouzdan, lažljiv čovjek
tēpica, ž., Ra	- žena nepouzdana, lažljiva, sklona skitnji
tēpka, ž.	- vrsta jesenske kruške
tórac, -rca, m., Ru (Ra = ōr)	- tvor
tráktír, m., traktūr	- lijevak
trām, m.	- gređa
třđak, -tka, m., tvřđak	- čep
trēnci, -aca, m., mn., trēnci	- vrsta tjestenine, tarana (jelo)
třkati, -am	- kucati, udarati, lupati
Trojáki, -a, m., mn.	- Duhovi
třše, sr.	- vinograd
trúcati, -am, trúcati	- nutkati, uporno nuditi (Ru = prekoravati)
trúsiti, -im, trúsiti	- sipati nasitno i narijetko
uáča, ž., úvača	- vrsta drvene posude (za tekućinu)
úgledi, -a, m., mn., Ra	- posjet djevojci prije prosidbe
úgorak, -rka, m., úgorak	- krastavac
ugrēzniti, -em, ugrēzniti	- zaglibiti, zagaziti, upasti
umúkniti, -em, umúkniti	- ušutjeti; smalaksati, ostati bez snage
úprosi, m., mn., oprōsi i snubōki	- prosidba

utěgniti, -em, utěgniti	- dospjeti, stići (što učiniti)
uvězniti, -em, Ra	- ukliještititi se, zaglaviti se
vádlja, ž.	- oklada
váik	- uvijek
válj	- odmah
Vázam, -zma, m., Vázam	- Uskrs
věža, ž.	- predsoblje, starinska kuhinja
vinta, ž.	- kočnica na zaprežnim kolima
vlačiti, -im, vlačiti	- drljati, branati
vračiti, -im, vračiti	- liječiti
vrašтво, sr., vrašтво	- lijek
vřci, vřzem, vřgnila	- staviti, metnuti
vrě	- već
vritnjak, m.	- udarac u stražnjicu
zaklěniti, -em, Ra (Ru =zaklopiti)	- zaključati
zaklijěpati, -pljem, Ra,	
(Ru = zaklāpati)	- zaključavati
zapirati, -am, zapirati	- zatvarati
zbarlati se, -am, zbrlāti se	- spotaknuti se, zaplesti se
zdvojiti, -im, Ra (Ru samo	
impf. zdvājati)	- očajati
zūbi, m., mn.	- zubi; usta
zūcniti, -em, zūcniti	- pisnuti, prozboriti
žāga, ž.	- pila
žāgati, -am	- piliti
život, m., život	- život; tijelo, stas
žmā, m.	- okus, tek
žnōra, ž.	- vrpca
žřd, -i, ž.	- motka na vozu sijena (slame), lemez
žūpa, ž.	- juha
žvėplo, sr.	- sumpor

Iznesenim primjerima nisam ni na jednoj razini iscrpio sve one zajedničke crte koje se mogu smatrati posljedicom dodira žumberačkih štokavaca s kajkavsko-čakavskim susjedstvom. Izabrao sam samo najkarakterističnije i najzapažljivije primjere. Potanja istraživanja, naročito u rubnim naseljima koja su spomenuti žumberački jezikoslovci ili zaobišli ili tek površno dodirnuli (npr. Brašljeвица, Kašt, Grabarak, Stojdraga), zacijelo bi obilju potvrda za kajkavsko-čakavske utjecaje na žumberačku štokavštinu pridonijela mnoštvo novih primjera. Pretpostavljam ipak da ni tako povećan broj potvrda ne bi promijenio temeljne zaključke na koje nas navodi ovdje izložena građa.

1. Kao što se može i očekivati, žumberački su štokavci najlakše od svojih susjeda prihvaćali leksik.

2. Najbolje su očuvali svoj fonetsko-fonološki sustav. Glasovne i naglasne promjene nisu bitno mijenjale sustav, jer su vezane uz prihvaćenu riječ. Tako npr. prilično frekventni lik priloga *undaj*, *unde* (onda) nije povukao za sobom i sve ostale tvorenice zamjenice *on*. Prihvaćene riječi nisu narušavale akcenatski sustav, nego su promjenom akcenta mijenjale samo akcenatski tip i tako se prilagodile novoštokavskom naglasnom sustavu (stožina > stožina). Štokavci sa starijim naglasnim sustavom vjerojatno se nisu znatnije razlikovali po akcentu od svojih čakavskih susjeda ni u času doseljavanja u Žumberak, pa je u tom smislu i teško govoriti o međusobnim utjecajima.

3. Ni morfološki ni sintaktički sustav žumberačke štokavštine nije narušen u tolikoj mjeri da bi se moglo govoriti o štokavskom narječju s jakim kajkavskim i čakavskim primjesama. Neke crte tih razina nisu nepoznate ni drugim štokavskim govorima (prezentski morfemi *-edu*, *-idu*, proširbeni morfemi *ot*, *et* u imenica m.r.), a druge su opet fonološki toliko poštokavljene da se i ne doimaju kao neštokavske osobine, iako to na morfološkoj, odnosno sintaktičkoj razini jesu (npr. česti deminutivi, osobito oni s dvostrukim deminutivnim nastavcima - *putićak*). Najizrazitija kajkavska (npr. futur tipa *bum iša*) ili čakavska obilježja (npr. ikavizmi) sporadična su i nefrekventna te bitno ne utječu na ukupnu sliku žumberačke štokavštine.

4. Iako najbrojniji, leksički utjecaji također ne mogu bitno izmijeniti štokavski značaj tih govora, jer su mu prilagođeni fonetsko-fonološki i morfološki.

5. Ipak, baš ti čakavsko-kajkavski utjecaji čine žumberačke štokavske govore posebnima, različitima od drugih, pa i onih najbližih štokavskih govora (npr. štokavskih govora Korduna i Banije)¹¹ U razrađenijoj klasifikaciji naših štokavskih govora osobitosti žumberačke štokavštine, bez sumnje, zahtijevaju osobitu pozornost.

Na pitanje pak koliko su govornih osobina žumberački štokavci poprimili posebno od hrvatskih čakavaca i kajkavaca, a posebno od svojih slovenskih susjeda, ne može se tako jednostavno odgovoriti kako je to učinio M. Popović.

1. Neosporno je slovenski leksik preko srednjeg belokrajinskog dijalekata utjecao i na žumberačke govore, naročito na one jugozapadne. Riječi *drsat* se, *miza*, *reveš* i druge sigurno su primljene od slovenskih susjeda, ali mnoge od njih nisu opće jezično blago žumberačke štokavštine, nego tek onog dijela koji graniči sa Slovenijom.

2. Ima dosta govornih crta zajedničkih i hrvatskim i slovenskim okokupskim govorima. *Draga*, *loza* (*šuma*), *godina* (*kiša*), *snaga* (*čistoća*), *puca* (*puce*, *dugme*), *malin* (*mlin*), *maša* (*misa*), *štinge* (*stube*), *pasani* (*prošli*), *valj* (*odmah*), *čapiti*, promjena tipa *Janko* - *Jankota* i neke druge osobine prostiru se od Žumberka do mora, nalazimo ih u Frankopanovoj poeziji pa i u govoru onih Gradišćanskih Hrvata koji su se s područja nekadašnje koranske čakavštine iseljavali otprilike istodobno kada su i preci današnjih žumberačkih štokavaca počeli naseljavati opustjele žumberačke padine. Riječi *blazina*, *fanj*, *letiti* (u značenju: trčati), *osnažiti* (očistiti), *saje*, *tentati* i druge povezuju tako štokavski žumberak s kajkavsko-čakavskim krajevima od Pribića i Prekrižja do ogulinskog Zagorja, a preko njih i s čakavcima Brinja, Senja i Malog Lošinja.

3. Poveći je broj crta koje su zajedništvo hrvatskih kajkavskih i slovenskih susjeda uopće (upotreba futura tipa *iša bum*, riječi *beteg*, *čipov*, *fertun*, *fest*, *gli*, *družina*, *dišati*, *kupica*, *pisanića*, *špotati*, *vre*, *kuriti*, *kušniti* i dr.) pa je - s obzirom na prostiranje žumberačkih štokavaca - iluzorno istraživati da li su im stigle s istoka ili sa zapada, jer su - nema sumnje - podjednako pristizale sa sviju strana.

4. Napokon, ne treba zanemariti utjecaj govora prapostojbine žumberačkih štokavaca (pri čemu nam se nameće i pitanje podrijetla nekih govornih crta, kao npr. *mnaka*, *raman*), kao ni njihovih pri-

vremenih boravišta na putu u današnju postojbinu (recimo, Senja). M. Popović je smatrao da su seobe senjskih uskoka u Žumberak manje značajne od onih prethodnih. Međutim, u jezičnom smislu one nisu zanemarljive. Pouzdani trag o senjskom boravku današnjih žumberačkih štokavaca vidim i u ovoj rečenici zdravice pri rezanju prijateljskoga hljeba u svatovima: "Oslobodi te Bôg: ponâjvêće sênjske bure, nemile cûre, tîjesna sokáka, ôpaka božjâka, vrbôva mòsta, rdâva gðsta, šûpljê tâvê, smetljîve mājê, stâri dèvojaka i šûplji opânaka!"¹² Zacijelo su tako iz Senja žumberački uskoci prenijeli i pokoju govornu crtu, pa je nisu morali tek u Žumberku prihvatiti od novih čakavskih susjeda, npr. nominativno-vokativni nastavak -e u ženskih imena (*Mare, Jele*), riječi poput *tentati* i *čapati*, ekavizam *delati*, ikavizme tipa *zapovidati* i dr.

5. Razumije se da neposredni susjedi kajkavskih vivodinskih i samoborskih sela, čakavskoga Kalja, pokajkavljenih čakavaca Pribića, Prekrižja i Pokleka, metličkih Slovenaca imaju više govornih crta preuzetih od tih najbližih susjeda nego ostali Žumberčani i da je štokavština jednih sela bogatija kajkavizmima, drugih čakavizmima a trećih slovenizmima.

6. Na kraju, ne valja mimoići ni obrnute utjecaje. Zacijelo ni žumberački štokavci nisu samo primali, nego i davali, pa se ne samo u graničnim kajkavskim, čakavskim i slovenskim selima nego i u onima udaljenijima mogu očekivati neke govorne crte koje su se proširile iz Radatovića, Kašta, Sošica, Rude, Stojdrage i drugih žumberačkih štokavskih sela, ali to je već problem koji zadire u drugu temu.

BILJEŠKE

¹ Petar Skok: *Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg)*, AslPh, XXXII, 1911. i XXXIII, 1912; *Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca*, Hrvatski dijalektološki zbornik, Knj. I, JAZU, Zagreb, 1956.

² Milko Popović: *Die Betonung in der Mundart vom Žumberak*, Zagreb, 1930; *Žumberački dijalekat*, Zagreb, 1938; *Sintaksa i rečnik žumberačkog dijalekta*, Zagreb, 1941.

³ Marijan Bacan: *Iz razlikovne gramatike osnovnih škola na području istočnožumberačke štokavštine*, Suvremena metodika, god. 1978, br. 1.

⁴ Milko Popović, *Žumberački dijalekt*, str. XXIII.

⁵ Isto.

⁶ Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*, VII, *Dialekti*, str. 135, Ljubljana, 1935.

⁷ O govorima neposrednih susjeda žumberačkih štokavaca osim Skokovih radova vidi i ove: Ivan Brabec, *Sjeveroistočni akavci*, Ljetopis JAZU, knj. 71, Zagreb, 1966; Antun Šojat, *Govor u Samoboru i njegovoj okolici*, Rasprave Instituta za jezik, knj. 2, Zagreb, 1973; Stjepko Težak, *Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četveroriječju*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, knj. 16, Zagreb, 1979.

⁸ U primjerima je obilježen naglasak kraja odakle primjer potječe (Radatović ili Ruda). Gdje je bilo moguće, označena su oba naglasaka: noviji iz Radatovića i stariji iz Rude.

⁹ Ikavizmi *sidiĵo*, *sìdėti*, *sĭja je*, *smî* - *smĭja*, *grî* - *grĭja*, *grìdta* mogu biti i štokavska crta.

¹⁰ Tipovi dvoakcenatskih riječi: *donēsĭ mi vódê*, *próšô*, *dóšô*, *svójôm* (Kašt) navode na razmišljanje o mogućim utjecajima sa strane. Popović tu akcentuaciju, koja se već u njegovo doba gubila, smatra prijelazom iz staroštokavskoga i čakavskoga (*donesi mi vodē*) k novoštokavskom naglašivanju (*donēsĭ mi vódê*), pri čem je u promjenu *donesi mi vodē* > *donēsĭ mi vódê* > *donēsĭ mi vodē* teško povjerovati. Budući da najbliži susjedi Kašta, kajkavci u Vивоđini, imaju akcentuaciju tipa *donēsĭ mi vóde*, *priěšla*, *svójom*, moglo bi se očuvanje dvostrukog akcenta u Kaštu tumačiti i tim utjecajem: *donesi mi vodē* + *donēsĭ mi vóde* = *donēsĭ mi vódê*, premda to može biti i rezultat autohtonih procesa u spomenutom štokavskom selu.

¹¹ Vidi: Dragoljub Petrović, *Govor Banije i Korduna*, Matica srpska - Prosvjeta, Novi Sad - Zagreb, 1978.

¹² Vidi: Marijan Bacan, n. dj. str. 23.